אונגארישע אידען ווערען דערשטיקט און זיי מוזען שווייגען

(א קארעספאנדענץ צווישען דעם אידישען "פאראייניגטען אויסערן קאמיטעט" און דעם ענגלישען אויסערן מיניסטעריום)

דאס אידישע קארעספאנדענץ ביי־ראַ באריכטעט:

מיר זיינען אימשטאנד צו פארע־פענטליכען אן אינטערעסאנטע קארעס־פאנדענץ מכח דער אידישער לאגע אין אונגארן, בעת לעצטען אפריל און מכח די באמיהונגען פון דעם "פאראייניג־טען אויסערן קאמיטעט" פון "דזשואיש מאראלי־אנד דעפאזיטס", און דער "אנג־לא דזשואיש אסאסיאיישאן" צו באוועג־נען דאס ענגלישע אויסערן מיניסטעריום צו מאכען די נויטיגע שריט ביי דער אונגארישער רעגירונג. דער רעזולטאט פון די דאזיגע אונטערהאנדלונגען איז געווען, אז דער ענגלישער היי־קאמי־שאנער אין בודאפעסט האט דערהאלטען א פארגרדונג צו פאהרען קיין דעבר־צטשען. דער שטאט, וואו עס איז פארגע־קומען א פאגראם, צוזאמען מיט געגע־ראל גארטאן, כדי צו מאכען א פער־זענליכע אויספארשונג.

פאלגענדע זיינען די הויפט פאקטען.

א פאגראם אין דעברעצטשען.

דעם 12־טען אפריל 1920 האט דער סעקרעטאר פון "פאראייניגטען אויסערן קאמיטעט" מודיע געווען דעם ענגלישען אויסערן מיניסטעריום, אז אין דעברעצטשען, א שטאט, וואס איז שוואכערט געווארען דורך די רומענער אין פארגאנגען יאר, איז פארגעקומען א שחיטה אויף אידען און אז אין פיעל פאלען זיינען שוין ארגאני זירט געווארען פאגראמען אין אנדערע טיילען פון אונגארן, וועלכע זיינען פרי דער געווען אונטער דער רומענישער אקו־פאציע. א קאפיע פון דעם דאזיגען באר־ריכט איז דורך'ן ענגלישען אויסערן מי־ניסטעריום אויפגעשיקט געווארען צום ענגלישען היי־קאמישאנער אין בודאפ־עשט.

די געוועהנליכע הכחשה: "ניט געזעהן".

דעם 21־טען מאי האט דאס ענגלישע אויסערן מיניסטעריום געשריבען צום "פאראייניגטען אויסערן קאמיטעט" אין ברייף, אין וועלכען אין אנדערע ווערטער האט מען אויפגעגעבען פאלגענדע פרטים.

"אונטער'ן תירוץ אויסגעגעבען די גאלאיציאנער אידען, האבען בערך 300 פאלקאטען ארומגערינגעלט די גאסען אין דעברעצטשען, ס'רוב באוואוינט דורך אידען,,זיינען באפאלען אין האבען באר־ריכט זויינען פון די הארטהיי רע־גירונג געצוואונגען די צוויי הויפט־ראַ־בינערס. דעם 27 אפריל אונטערצושרייבען א בריעף, אין וועלכען זיי ווערט געוואוסט. אז אין דעברעצטשען איז נאר קיין פאגראם ניט געווען. אבער פאגראַ־מען זיינען יא געמאכט געווארען אויף אין מאקא אין אפריל, אין אין טיסזא־פורער אין מערין און אין די געביטען, וואס זיינען ניט געווען אונטער רומענ־שער אדער טשעכא־סלאוואקישער אקו־פאציע קומט נאך פאר דאס מארדען און ריבען די אידען עד היום הזה טעגליך אין כמעט יעדען שטעטעל און דערפעל אויסער בודאפעסט. ווייטער זיינען די סאלדאטען פון לייטענאנט'ס העים'ס באנדעס — א שוואגער פון דעם רע־נענט האדטהי — אנגעקומען קיין האַ־לאס, וואו ער האט ארגאניזירט א פאג־ראם, אין וועלכען פיעלע אידען האבען פארלוירען זייער לעבען. פרויען און מיידלאך זיינען געשענדעט געווארען, אידישע הייזער אויסגערוויבט געווארען און די איבערגעבליבענע אידען זיינען ארויסגעטריבען געווארען פון דער שטאט טראץ די פראטעסטען פון דעם בירגער מייסטער און פיעל פון די איינוואוינער. די באפעלקערונג סימפאטיזירט ניט מיט די דאזיגע אכזריות'ן און זי גיט א באַ־האלטעניש די גע'רעכטע אידען, ווען זי קען נאר.

די אלע געשעהענישען קומען פאר מיט'ן וויסען פון דער רעגירונג.

פיהרט ווערען אויף אזא אופן, אז זיי זאלען האבען די געלעגענהייט נעלם צו ווערען. עס האט ניט קיין צווועק אי־בערהויפט צו הרג'ענען, לאמיר זאגען 3000 טויזענט אידען אויף א צאהל פון 600 טויזענט. וועלען מיר דאס טון קאן דאס אונז שאדען ביים שליסען פון שלום, אבער איהר וויסט, אז אידען זיינען צופיעל אין אונגארן, און מיר מוזען זיי באמיהען, אז אין משך פון א יאהר זאל די נאציאנאל פארזאמלונג ארויסטרייבען אלע אידען פון לאנד".

דער ראקומענט זאגט ווייטער, אז די דזשענדארמעריע, די פאליציי און די "אקסיליאריע אפטיילונגען" ווערען אין בודאפעסט ארגאניזירט אלס א פארטיי אינסטרומענט און אין א גייסט פון שנאה נעגען א געוויסער רעליגיע און זיי שטעהן אונטער א מיליטערישער פיהר־רונג. אין די געביטען אויף יענער זייט הונגאַרן האט מען אפילו געזעהן דאס מאר־נע בילד, אז דאס מיליטער האט פאר־כאפט די רעכט פון דער ציוויל־ער אדמי־ניסטראציע פונקט אזוי ווי דאס מיליי־טער וואלט געפיהרט א מלחמה נגעגען אונגארן. און דאס איז דאך געגען אונ־גארישען געזעץ. די דערמאנטע מיניס־טארען האבען געענדיגט מיט דער אנווייר־זונג, אז נאר א ראַדיקאַלע באַוויימ־נונג פון דעם שלעכטען, קאן ענדערען די לאגע און מעגליך מאכען וואהרע צו דער נאציאנאלער פארזאמלונג; זיי האַ־בען אויך ערקלערהט, אז זיי ווארפען אויף די פארענטווארטליכקייט דער־פאר אויף דער רעגירונג, וועלכע "שטאל צירט מיט'ן ענגלישען פראטעקטאראט" און אויף די פארשטעהער פון די אנ־טאנט מלוכות, וועלכע וויסען געניי די לאגע.

פאגראמען און גוואלדטאטען

די אינפארמאציעס פון דעם אונגאַ־רישען קארעספאנדענט האבען אויך אי בערגעגעבען פאלגענדע פרטים. וועלכע זיינען איבערגעגעבען געווארען דעם ענ־גלישען אויסערן מיניסטעריום

"אונטער'ן תירוץ אויסגעגעבען די גאלאיציאנער אידען, האט דער היי־קאמישאנער ערקלערהט. אז זיי זיינען ניט שלעכט באהאנדעלט געווארען, נאר זיי זיינען געבראכט געווארען פון די אינ־טערנירונגס לאגערען אין צפון מזרח אונגארן קיין בודאפעסט לויט דער בקשה פון פוילישען מיניסטער אין אונגארן אינצוהאמענהאנג מיט די אידישע געזעל שאפטען אין אונגארן און זיי אפגעשיקט קיין פוילען. ער איז מודה, אז די וואוי־נונגס און אכסניה פראגע איז איינע פון דיי שווערסטע אין די אונגארישע שטעט אבער ער זאגט, אז באלד ווי די אידען האבען זיך געפונען אין די הענט פון פוילישען קאמיטעט זיינען זיי גוט באַ־האנדעלט געווארען. דער היי־קאמי־שאנער איז געווען ביי דער מיינונג, אז די ערקלערונג,,ען וואס זיינען געמאכט פון אונגארישע קארעס־פאנדענטן פון לייטענאנט'ס העים'ס באנדעס — א שוואגער פון דעם רע־נענט האדטהי — אנגעקומען קיין האַ־לאס, וואו ער האט ארגאניזירט א פאג־ראם, אין וועלכען פיעלע אידען האבען פארלוירען זייער לעבען. פרויען און מיידלאך זיינען געשענדעט געווארען, אידישע הייזער אויסגערויבט געווארען און די איבערגעבליבענע אידען זיינען ארויסגעטריבען געווארען פון דער שטאט טראץ די פראטעסטען פון דעם בירגער מייסטער און פיעל פון די איינוואוינער. די באפעלקערונג סימפאטיזירט ניט מיט די דאזיגע אכזריות'ן און זי גיט א באַ־האלטעניש די גע'רעכטע אידען, ווען זי קען נאר.

אלע געשעהענישען קומען פאר מיט'ן וויסען פון דער רעגירונג.

צווישען טעראר און דיפלאמא־טיע קומט דער אמת ניט ארויס

דעם 8־טען יולי איז דער "פאראיי־ניגטער אויסערן קאמיטעט" אינפאר־מירט געווארען. אז לויט די אנסטרוק־ציעס פון ענגלישען אויסערן מיניסטער לארד קורזאן איז זיין ברייף מיט באַ־מערקונגען אוועקגעשיקט געווארען צום ענגלישען היי קאמישאנער אין בודאַ־פעסט פאר אינפארמאציע און אכסערוויי־רונג. קורזן נאך דעם איז דער אקטיווער היי קאמישאנער צוזאמען מיט'ן געגעראל נארמאן אפגעפאהרען דער דערעטשען. זיי האבען געשמועסט מיט'ן הויפט ראַ־בינער ווילהעלם קראוויש. וועלכער האט כאראקטעריזירט אייניגע פרטים פון דעם עדות אלס "געפעהרליכען שקר". דער דאזיגער ראבינער האט זיך אויך גענו־מען דעם מיטה און געשריבען פאלגענ־דען ברייף:

דערעטשען, 19 יולי 1920.

צו זיין הויכווירדיגקייט

הערן דר. הערן, אבעראבינער פון גרויס בריטאניא, לאנדאן.

צוליעב דעם וואס איך האב זיך דער־וואוסט, אז אין אויסלאנד ווערען פאר־שפרייט פאלשע קלאגען וועגען כלומרשטע דא פארגעקומענע אידען פאג־ראמען, פיהל איך זיך פארפליכטעט צו קאנסטאטירען דעם אמת און אייער הויך־ווירדיגקייט צו ערקלערהען, אז די אזוי גערופענע פאגראמען ד. ה. אידען שחיטות אדער אידען עקסצעסען זיינען דא און אין דער אומגעגענד קיינמאל ניט פארגעקו־מען און לויט דער הערשענדער שטימונג פון דער באפעלקערונג זיינען זיי אויך ניט צום ערווארטען.

מיט גלויבענדיגדערליכען גרוס א. ז. ווילהעלם קראוש (אבעראבינער.)

וואס איז שייך דאס אינטערנירען די גאלאיציאנער אידען, האט דער היי־קאמישאנער ערקלערהרט, אז זיי זיינען ניט שלעכט באהאנדעלט געווארען, נאר זיי זיינען געבראכט געווארען פון די אינ־טערנירונגס לאגערען אין צפון מזרח אונגארן קיין בודאפעסט לויט דער בקשה פון פוילישען מיניסטער אין אונגארן אינצוהאמענהאנג מיט די אידישע געזעל שאפטען אין אונגארן און זיי אפגעשיקט קיין פוילען. ער איז מודה, אז די וואוי־נונגס און אכסניה פראגע איז איינע פון שווערסטע אין די אונגארישע שטעט אבער ער זאגט, אז באלד ווי די אידען האבען זיך געפונען אין די הענט פון פוילישען קאמיטעט זיינען זיי גוט באַ־האנדעלט געווארען. דער היי־קאמי־שאנער איז געווען ביי דער מיינונג, אז די ערקלערונג,,ען וואס זיינען געמאכט פון אונגארישע קארעספאנ־דענטן, וואס געפינט זיך אין לאנדאן, און וועלכער ערקלערהרט, אז לויט די אינ־פארמאציעס, וואס זיינען איהם צוגע־שטעלט געווארען אין בודאפעסט, דעם 26־טען מאי, דורך א זהן פון איינעם פון די הויפט רבנים, איז א פאגראם ווירקליך פארגעקומען אין דעברעצטשען, דעם 20־טען מאי. דער קאמיטעט האט אויך ביינגעלעגט א איבערזעצונג פון א אונטערגעשריבענע ערקלערונג, וואס איז איהם מוגעשטעלט געווארען צוזאמען מיט אנדערע דאקומענטען דורך דעם זעלבען אונגארישען קארעספאנדענט. דער דאזיגער דאקומענט איז אן ערקלערונג, מיט וועלכער די געוועזענע אונגאַ־רישע מיניסטארען גראפען, וואשאני, לא מאשי און נאדזשאנדאר האבען זיך גע־ווענדעט צום העכסטען קאמיסאר פון דער אנטאנט אין בודאפעסט, סער דזשארדזש קלערק.

די שטים פון געוויסען פון גע־וועזענע מיניסטארען

אין דער ערקלערונג דערצעהלען די געוועזענע מיניסטארען, אז א געוויסער פאלקאווניק, פיהרענדיג א פארזאמלונג פון בערך 40 מיטגלידער פון דער "אק־סיליארער אפטיילונג" (אנ'אפטיילונג, וואס איז באַרמירט טיילווייז פון פאליי־ציי, דזשאנדארמעריע, פראנט פאליציי, ווי אויך טיילווייז פון ציוויל און מיליי־טער לייט) האט זיי געגעבען געוויסע אינסטרוקציעס. וואס האבען ערהאלטען פאלגענדע ווערטער, וועלכע זיינען אי־בערגעגעבען אין דעם דאקומענט ווערט ליד:

"נאך דעם ווי די רומענער וועלען האבען עוואקואירט דאס לאנד וועט אונ־זער אויפגאבע זיין צו היטען די ארדנונג מיר זיינען א באוואפענטער קראפט פון דער מלוכה און הארייבער קאנען מיר ניט אראנזשירען קיין פאגראמען. זאלען אבער אנדערע גרופען אראנזשירען פאג ראמען. פארבאט איך אייך צו באנו־צען געוועהנר געגען זיי. די ארעסטען פון אזעלכע פערזאנען דארפען דורכגע־טער היים־ סיי־ ווי קען מען דאך דעם נאגל פון דעם אויגען לויט'ן ווי לען פון דעם אדער געגעם.

און עס שאפט זיך: א כתריליוו־קע אין אמעריקאנער אויסגאבע.

וועט זיך געפינען ביי די כרעגען. פון האדסאן. וועלען די גרויסע צאהלען אי־דען, מיט זיך אויך אריבערטראגען דאס היימישע, די נשמה פון בערדיטשעוו, פון וואַרשא, פון ווילנא, פון די עכט־אידישע שטעט און שטעטלאך. זייער פארם און זייער גייסט, זייער טראַדי־ציאנעלע שעהנקייט און אייגענארטיג־קייט?

שלום - עליכם האט דערקענטזיין כתריליוקע אין די ניי־יארקער אידישע קוואַרטאַלען. באלד ווי ער איז אהין אנגעקומען. דאס איז געווען זיין ער־שטער איינדרוק. דיזעלבע מנחם־מענדעלס, טוביה'ס און די אנדערע פאר־גען אויך אויפגעבען. וואס־קיינ־אריבער קיין אמעריקא, מאכט עס אין פלוג אזא איינדרוק אבער נאר אין פלוג. ביסלאכווייז דערזעהט מען דעם "עפעס" וואס מאכט דאס אידישע לעבען "אבי־סעל אנדערש". ס'איז מאקע כתריליוו־קע אין יעהופעיז און מאזעפעוויקע — נאר אביסעל אנדערש. וואלט דער "אביסעל" געשטאנען אויף איין ארט, וואלט נאך ווי עס איז געווען קייקעלט זיך אבער דער "אביסעל" ווי א קנויל שניי קייקעלט זיך אין אמעריקאנער לע־בען אריין, אין דער אמעריקאנער לופט אריין, און ווערט. וואס ווייטער אלץ גרעסער און קענטיגער.

וואס פעהלט דעם אידישען לעבען אין אמעריקא? — קיינער קען עס ניט־שטן אמאל דאכט זיך. אז פאעזיע. די פאעזיע פון אידישען לעבען. דאס נשמה - יתירה'דיגע, איז אויף'ן וועג פון בערדיטשעוו קיין ניו - יארק פארלוירען געגאנגען. און אנדער מאל דאכט זיך, אז די פארם. דאס אידישע לעבען האט אנדערע פארמען געגענומען זיי אנדערש. אמעריקאנישער לופט. מעגליך, אז ביידע זיינען אמת. אבער אנדערש איז עס. דאס איז זיכער.

עמיצער וועט מיט אייך ניט אייגר שטימען און אייך נעהמען ווייזען: וואס איז דער אונטערשיעד? אדרבא, זעהט דיזעלביגע חברות, פאראיינען, צדקה־אנשטאלטען, דאס זעלביגע הלל'שע לע־בען, דיזעלביגע קאכלעפעל. וואס אין בערדיטשעוו, אלץ אין ווי דארט. קאר פירט צו פונקט. ער איז געערעכט. נאר דא איז די צרה אפשר — א קאפיע! און אין דער אונטערשיעד? אדרבא, זעהט דיזעלביגע מעגשען פיהרונגען, וואס אין די אייראפעאישע לענדער. דיזעלביגע וועלט. דאכט זיך. דיזעלבע, נאר א ביסעל אנדערש. בלויז א ביסעלע. אבער דאס ביסעל, דער ניואנס, מאכט דאס אמעריקאנישע

דער איינגענער מענש. די איינגענע הויז. אבער דער געבוירענער אין אמע־ריקא שיידט זיך דא מיט עפעס אונטער אין זיין איינזעהן. א קוים - באמערק־בארער אנאטאמישער דיפרענץ צווישען אים און דעם אייראפעער: דער שטערן עטוואס אנדערש. דער גאנצער אויס־זיך פון פנים אז אנדערער. עס איז פאראן אזא זאך. ווי אן אמעריקאנער טיפ. דאס איז שוין געגוג. און הערט זיך צו ווי דער ענגלענדער רעדט דיזעל־בע שפראך. נישט אין דיאלעקט געהט עס. עס איז נישט דער אונטערשיעד. דאס איז "אי" (א) אדער אן אנדער בוב־שטאב פון אלפאבעט ווערט אנדערש ארויסגערעדט. די טאנאציע, די שטים אפילו פון דעם אמעריקאנער ענגלייש איז א גאנץ אנדערע.

דאס אייראפעאישע קרוגס אין אמעריקא אן אנדער אין אמעריקא אן אנדער אינהאלט. אזוי אן אפט דער קענט עס נישט דער אייראפעער. דעמא־ראטיע, דיפלאמאטיע, פאליטיק, פאר־לאמענטארזם און די אנדערע גוטע זאַ־כען — דאס אלעס ווערט אין אמעריקא גאנץ פארשידען געמאכט פארשטאנען און אויסגעטייטשט ווי אין אייראפע. אפילו דאס טאג - טעגליכע לעבען אין אביסעל אנדערש, ווי אין דער אלטער וועלט. אין אמעריקא לעבט מען אנ־דערש — מ'לעבט אמעריקאניש.

שווער נאך גענוג אנצוויזען מיט וואס עס איז אנדערש. כמעט אונמעג־ליך דערווייל צו געפינען די ריכטיגע דעפיניציע פאר'ן באגריף "אמעריקא־ניש". נאר פאראן איז עס. אנדערש איז עס און אז איהר ווילט זיין געטרייי צו זיך אליין, מוזט איהר מודה זיין, אז איהר זענט געווארען "אנדערש". נאכ־דעם ווי איהר האט אפגעוואוינט א שטיק צייט אין דעם "נאלדענעם לאנד" און אז איהר ווערט "אנדערשער" פון טאג צו טאג איהר מוזט עס נישט דוקא אנרופען "אמעריקאניזירט" — נאר אנ־דערש זענט איהר סיי - ווי - סיי.

צו אמעריקא וועט אין גאנצען פאר־נעהמען אייראפא'ס פלאץ — איז א פרא־גע. וואס די ציקונפט וועט פארענט־פערען. נאר אויב עס וועט זיין אזוי, וועט די אייראפעאישע ציוויליזאציע זיי כער קריגען אן אנדער פנים — א, אמע־ריקאנישע פיזאנאמיע. צי ס'געפעלט, צי ס'געפעלט ניט עס וועט עפעס אנדערש ארויסקומען דערפון.

און אויב די אמעריקאנער לופט האט אזא כח — ווי וועט אויסזעהן דאס אינטערגעפלאנצטע אידישע לעבען? די אימיגראציע פלייצט אין גרויסע שטרא־מען. נאר א יאהר און נאך א יאהר און די גרויסע מעהרהייט פון אידישען פאלק האט זיך געפינען אין אן מ'קוקט זיך צו צום אידישען חוירבן אין דער אלטער וועלט פון וואר־נען עס פלייצט אצינד א מעכטיגער אי־מיגראציאנס - שטראם. בלייבט זיין צווייפעל ניט, אז אמעריקא וועט אין אידישען לעבען איבערנעהמען די ראָלע פון אמאליגען רוסלאנד. דער אידישער הויפט צענטר וועט איבערגעסקאנצירט ווערען אויף'ן באדען פון די אמאליגע "אינדיאנישע" אימפערעיעס, וואו דאס לעצטע ווארט פון דער אייראפעאישער ציוויליזאציע האט זיך אזוי ברייט, פאר־שידענארטיג און וואונדערליך פאנאנדער געבליהט.

אין די לעצטע יאהרען, בפרט אין די יאהרען פון דער מלחמה, פון דער גרויסער פארוויסטונג אין אייראפא, איז נישט איין מאל איבערגע'חזר'ט געווא־רען דער געדאנק, אז די ניי אין וועלט וועט ירשע'ן די אלטע וועלט און איהר אויפגעבויט. אייראפא וועט אלס רעזולטאט פון דער גרויסער צו־שטערונג און כסדר'דיגער פארקלעמע־רונג פון דער באפעלקערונג, פארלירען איהר אמאליגען גלאנץ. זי וועט בלייבען כען אהן דאס אלעס, וואס האט זי גרויס און שטארק געמאכט.

סימפטאמען דערפון זעהען זיך טאַ־קע. אבער נישט זעלטען נאכען סימפ־טאמען אז נאר לאמיר זיך אויף א מ'ר נישט פארשטעלען. אז אזא זאך וועט געשעהן: אמעריקא וועט פארנעהמען אייראפא'ס פלאץ. נו, ווי וועט דאס אייראפעאיש אויסזעהן אין זיין אמע־ריקאנעם געשטאלט? דאס איז זיך. נישט שווער קשער צו זיין. ווען מ'באקאנט זיך מיט די אמעריקאנער פארמען. אין וועלכע דאס אייראפעאישע האט זיך ביז איצט אויסגעגיסען.

וואס איז אמעריקא? וואס איז דער אמעריקאנער? אין פלוג איז דא נאר ניט אנדערש ווי אין אייראפא און דער אמעריקאנער איז דער דערזעל־בער אייראפעער. נאר געבוירען און דער צוגעגן אין דער "נייער" טייל וועלט. די זעלביגע שפראכען. דיזעלביגע מענשען כמעט דיזעלביגע פיהרונגען, וואס אין די אייראפעאישע לענדער. דיזעלביגע וועלט, דאכט זיך. דיזעלבע, נאר א ביסעל אנדערש. בלויז א ביסעלע. אבער דאס ביסעל, דער ניואנס, מאכט דאס אמעריקאנישע

דער איינגענער מענש. די איינגענע הויז. אבער דער געבוירענער אין אמע־ריקא שיידט זיך דא מיט עפעס אונטער אין זיין איינזעהן. א קוים - באמערק־בארער אנאטאמישער דיפרענץ צווישען אים און דעם אייראפעער: דער שטערן עטוואס אנדערש. דער גאנצער אויס־זיך פון פנים אז אנדערער. עס איז פאראן אזא זאך. ווי אן אמעריקאנער טיפ. דאס איז שוין געגוג. און הערט זיך צו ווי דער ענגלענדער רעדט דיזעל־בע שפראך. נישט אין דיאלעקט געהט עס. עס איז נישט דער אונטערשיעד. דאס איז "אי" (א) אדער אן אנדער בוב־שטאב פון אלפאבעט ווערט אנדערש ארויסגערעדט. די טאנאציע, די שטים אפילו פון דעם אמעריקאנער ענגלייש איז א גאנץ אנדערע.

דאס אייראפעאישע קרוגס אין אמעריקא אן אנדער אין אמעריקא אן אנדער אינהאלט. אזוי אן אפט דער קענט עס נישט דער אייראפעער. דעמא־ראטיע, דיפלאמאטיע, פאליטיק, פאר־לאמענטארזם און די אנדערע גוטע זאַ־כען — דאס אלעס ווערט אין אמעריקא גאנץ פארשידען געמאכט פארשטאנען און אויסגעטייטשט ווי אין אייראפא. אפילו דאס טאג - טעגליכע לעבען אין אביסעל אנדערש, ווי אין דער אלטער וועלט. אין אמעריקא לעבט מען אנ־דערש — מ'לעבט אמעריקאניש.

שווער נאך גענוג אנצוויזען מיט וואס עס איז אנדערש. כמעט אונמעג־ליך דערווייל צו געפינען די ריכטיגע דעפיניציע פאר'ן באגריף "אמעריקא־ניש". נאר פאראן איז עס. אנדערש איז עס און אז איהר ווילט זיין געטרייי צו זיך אליין, מוזט איהר מודה זיין, אז איהר זענט געווארען "אנדערש". נאכ־דעם ווי איהר האט אפגעוואוינט א שטיק צייט אין דעם "נאלדענעם לאנד" און אז איהר ווערט "אנדערשער" פון טאג צו טאג איהר מוזט עס נישט דוקא אנרופען "אמעריקאניזירט" — נאר אנ־דערש זענט איהר סיי - ווי - סיי.

צו אמעריקא וועט אין גאנצען פאר־נעהמען אייראפא'ס פלאץ — איז א פרא־גע. וואס די ציקונפט וועט פארענט־פערען. נאר אויב עס וועט זיין אזוי, וועט די אייראפעאישע ציוויליזאציע זיי כער קריגען אן אנדער פנים — א, אמע־ריקאנישע פיזאנאמיע. צי ס'געפעלט, צי ס'געפעלט ניט עס וועט עפעס אנדערש ארויסקומען דערפון.

און אויב די אמעריקאנער לופט האט אזא כח — ווי וועט אויסזעהן דאס אינטערגעפלאנצטע אידישע לעבען? די אימיגראציע פלייצט אין גרויסע שטראַ־מען. נאר א יאהר און נאך א יאהר און די גרויסע מעהרהייט פון אידישען פאלק האט זיך געפינען אין אן מ'קוקט זיך צו צום אידישען חוירבן אין דער אלטער וועלט פון וואר־נען עס פלייצט אצינד א מעכטיגער אי־מיגראציאנס - שטראם. בלייבט זיין צווייפעל ניט, אז אמעריקא וועט אין אידישען לעבען איבערנעהמען די ראָלע פון אמאליגען רוסלאנד. דער אידישער הויפט צענטר וועט איבערגעסקאנצירט ווערען אויף'ן באדען פון די אמאליגע "אינדיאנישע" אימפערעיעס, וואו דאס לעצטע ווארט פון דער אייראפעאישער ציוויליזאציע האט זיך אזוי ברייט, פאר־שידענארטיג און וואונדערליך פאנאנדער געבליהט.

אין די לעצטע יאהרען, בפרט אין די יאהרען פון דער מלחמה, פון דער גרויסער פארוויסטונג אין אייראפא, איז נישט איין מאל איבערגע'חזר'ט געווא־רען דער געדאנק, אז די ניי אין וועלט וועט ירשע'ן די אלטע וועלט און איהר אויפגעבויט. אייראפא וועט אלס רעזולטאט פון דער גרויסער צו־שטערונג און כסדר'דיגער פארקלעמע־רונג פון דער באפעלקערונג, פארלירען איהר אמאליגען גלאנץ. זי וועט בלייב־כען אהן דאס אלעס, וואס האט זי גרויס און שטארק געמאכט.

סימפטאמען דערפון זעהען זיך טאַ־קע. אבער נישט זעלטען נאכען סימפ־טאמען אז נאר לאמיר זיך אויף א מ'ר נישט פארשטעלען. אז אזא זאך וועט געשעהן: אמעריקא וועט פארנעהמען אייראפא'ס פלאץ. נו, ווי וועט דאס אייראפעאיש אויסזעהן אין זיין אמע־ריקאנעם געשטאלט? דאס איז זיך. נישט שווער קשער צו זיין. ווען מ'באקאנט זיך מיט די אמעריקאנער פארמען. אין וועלכע דאס אייראפעאישע האט זיך ביז איצט אויסגעגיסען.

וואס איז אמעריקא? וואס איז דער אמעריקאנער? אין פלוג איז דא נאר ניט אנדערש ווי אין אייראפא און דער אמעריקאנער איז דער דערזעל־בער אייראפעער. נאר געבוירען און דער צוגעגן אין דער "נייער" טייל וועלט. די זעלביגע שפראכען. דיזעלביגע מענשען כמעט דיזעלביגע פיהרונגען, וואס אין די אייראפעאישע לענדער. דיזעלביגע וועלט, דאכט זיך. דיזעלבע, נאר א ביסעל אנדערש. בלויז א ביסעלע. אבער דאס ביסעל, דער ניואנס, מאכט דאס אמעריקאנישע

דער איינגענער מענש. די איינגענע הויז. אבער דער געבוירענער אין אמע־ריקא שיידט זיך דא מיט עפעס אונטער אין זיין איינזעהן. א קוים - באמערק־בארער אנאטאמישער דיפרענץ צווישען אים און דעם אייראפעער: דער שטערן עטוואס אנדערש. דער גאנצער אויס־זיך פון פנים אז אנדערער. עס איז פאראן אזא זאך. ווי אן אמעריקאנער טיפ. דאס איז שוין געגוג. און הערט זיך צו ווי דער ענגלענדער רעדט דיזעל־בע שפראך. נישט אין דיאלעקט געהט עס. עס איז נישט דער אונטערשיעד. דאס איז "אי" (א) אדער אן אנדער בוב־שטאב פון אלפאבעט ווערט אנדערש ארויסגערעדט. די טאנאציע, די שטים אפילו פון דעם אמעריקאנער ענגלייש איז א גאנץ אנדערע.

דאס אייראפעאישע קרוגס אין אמעריקא אן אנדער אין אמעריקא אן אנדער אינהאלט. אזוי אן אפט דער קענט עס נישט דער אייראפעער. דעמא־ראטיע, דיפלאמאטיע, פאליטיק, פאר־לאמענטארזם און די אנדערע גוטע זאַ־כען — דאס אלעס ווערט אין אמעריקא גאנץ פארשידען געמאכט פארשטאנען און אויסגעטייטשט ווי אין אייראפא. אפילו דאס טאג - טעגליכע לעבען אין אביסעל אנדערש, ווי אין דער אלטער וועלט. אין אמעריקא לעבט מען אנ־דערש — מ'לעבט אמעריקאניש.

שווער נאך גענוג אנצוויזען מיט וואס עס איז אנדערש. כמעט אונמעג־ליך דערווייל צו געפינען די ריכטיגע דעפיניציע פאר'ן באגריף "אמעריקא־ניש". נאר פאראן איז עס. אנדערש איז עס און אז איהר ווילט זיין געטרייי צו זיך אליין, מוזט איהר מודה זיין, אז איהר זענט געווארען "אנדערש". נאכ־דעם ווי איהר האט אפגעוואוינט א שטיק צייט אין דעם "נאלדענעם לאנד" און אז איהר ווערט "אנדערשער" פון טאג צו טאג איהר מוזט עס נישט דוקא אנרופען "אמעריקאניזירט" — נאר אנ־דערש זענט איהר סיי - ווי - סיי.

צו אמעריקא וועט אין גאנצען פאר־נעהמען אייראפא'ס פלאץ — איז א פרא־גע. וואס די ציקונפט וועט פארענט־פערען. נאר אויב עס וועט זיין אזוי, וועט די אייראפעאישע ציוויליזאציע זיי כער קריגען אן אנדער פנים — א, אמע־ריקאנישע פיזאנאמיע. צי ס'געפעלט, צי ס'געפעלט ניט עס וועט עפעס אנדערש ארויסקומען דערפון.

און אויב די אמעריקאנער לופט האט אזא כח — ווי וועט אויסזעהן דאס אינטערגעפלאנצטע אידישע לעבען? די אימיגראציע פלייצט אין גרויסע שטראַ־מען. נאר א יאהר און נאך א יאהר און די גרויסע מעהרהייט פון אידישען פאלק

דאס נייע כתריליוזקע

פון א. אלמי.

אז מ'קוקט זיך צו צום אידישען חוירבן אין דער אלטער וועלט פון וואר־נען עס פלייצט אצינד א מעכטיגער אי־מיגראציאנס - שטראם. בלייבט זיין צווייפעל ניט, אז אמעריקא וועט אין אידישען לעבען איבערנעהמען די ראָלע פון אמאליגען רוסלאנד. דער אידישער הויפט צענטר וועט איבערגעסקאנצירט ווערען אויף'ן באדען פון די אמאליגע "אינדיאנישע" אימפערעיעס, וואו דאס לעצטע ווארט פון דער אייראפעאישער ציוויליזאציע האט זיך אזוי ברייט, פאר־שידענארטיג און וואונדערליך פאנאנדער געבליהט.

אין די לעצטע יאהרען, בפרט אין די יאהרען פון דער מלחמה, פון דער גרויסער פארוויסטונג אין אייראפא, איז נישט איין מאל איבערגע'חזר'ט געווא־רען דער געדאנק, אז די ניי אין וועלט וועט ירשע'ן די אלטע וועלט און איהר אויפגעבויט. אייראפא וועט אלס רעזולטאט פון דער גרויסער צו־שטערונג און כסדר'דיגער פארקלעמע־רונג פון דער באפעלקערונג, פארלירען איהר אמאליגען גלאנץ. זי וועט בלייב־כען אהן דאס אלעס, וואס האט זי גרויס און שטארק געמאכט.

סימפטאמען דערפון זעהען זיך טאַ־קע. אבער נישט זעלטען נאכען סימפ־טאמען אז נאר לאמיר זיך אויף א מ'ר נישט פארשטעלען. אז אזא זאך וועט געשעהן: אמעריקא וועט פארנעהמען אייראפא'ס פלאץ. נו, ווי וועט דאס אייראפעאיש אויסזעהן אין זיין אמע־ריקאנעם געשטאלט? דאס איז זיך. נישט שווער קשער צו זיין. ווען מ'באקאנט זיך מיט די אמעריקאנער פארמען. אין וועלכע דאס אייראפעאישע האט זיך ביז איצט אויסגעגיסען.

וואס איז אמעריקא? וואס איז דער אמעריקאנער? אין פלוג איז דא נאר ניט אנדערש ווי אין אייראפא און דער אמעריקאנער איז דער דערזעל־בער אייראפעער. נאר געבוירען און דער צוגעגן אין דער "נייער" טייל וועלט. די זעלביגע שפראכען. דיזעלביגע מענשען כמעט דיזעלביגע פיהרונגען, וואס אין די אייראפעאישע לענדער. דיזעלביגע וועלט, דאכט זיך. דיזעלבע, נאר א ביסעל אנדערש. בלויז א ביסעלע. אבער דאס ביסעל, דער ניואנס, מאכט דאס אמעריקאנישע

דער איינגענער מענש. די איינגענע הויז. אבער דער געבוירענער אין אמע־ריקא שיידט זיך דא מיט עפעס אונטער אין זיין איינזעהן. א קוים - באמערק־בארער אנאטאמישער דיפרענץ צווישען אים און דעם אייראפעאישער: דער שטערן עטוואס אנדערש. דער גאנצער אויס־זיך פון פנים אז אנדערער. עס איז פאראן אזא זאך. ווי אן אמעריקאנער טיפ. דאס איז שוין געגוג. און הערט זיך צו ווי דער ענגלענדער רעדט דיזעל־בע שפראך. נישט אין דיאלעקט געהט עס. עס איז נישט דער אונטערשיעד. דאס איז "אי" (א) אדער אן אנדער בוב־שטאב פון אלפאבעט ווערט אנדערש ארויסגערעדט. די טאנאציע, די שטים אפילו פון דעם אמעריקאנער ענגלייש איז א גאנץ אנדערע.

דאס אייראפעאישע קרוגס אין אמעריקא אן אנדער אין אמעריקא אן אנדער אינהאלט. אזוי אן אפט דער קענט עס נישט דער אייראפעער. דעמא־ראטיע, דיפלאמאטיע, פאליטיק, פאר־לאמענטארזם און די אנדערע גוטע זאַ־כען — דאס אלעס ווערט אין אמעריקא גאנץ פארשידען געמאכט פארשטאנען און אויסגעטייטשט ווי אין אייראפא. אפילו דאס טאג - טעגליכע לעבען אין אביסעל אנדערש, ווי אין דער אלטער וועלט. אין אמעריקא לעבט מען אנ־דערש — מ'לעבט אמעריקאניש.

שווער נאך גענוג אנצוויזען מיט וואס עס איז אנדערש. כמעט אונמעג־ליך דערווייל צו געפינען די ריכטיגע דעפיניציע פאר'ן באגריף "אמעריקא־ניש". נאר פאראן איז עס. אנדערש איז עס און אז איהר ווילט זיין געטרייי צו זיך אליין, מוזט איהר מודה זיין, אז איהר זענט געווארען "אנדערש". נאכ־דעם ווי איהר האט אפגעוואוינט א שטיק צייט אין דעם "נאלדענעם לאנד" און אז איהר ווערט "אנדערשער" פון טאג צו טאג איהר מוזט עס נישט דוקא אנרופען "אמעריקאניזירט" — נאר אנ־דערש זענט איהר סיי - ווי - סיי.

צו אמעריקא וועט אין גאנצען פאר־נעהמען אייראפא'ס פלאץ — איז א פרא־גע. וואס די ציקונפט וועט פארענט־פערען. נאר אויב עס וועט זיין אזוי, וועט די איי